

OPIS REALIZACJI CELÓW STATUTOWYCH

Załącznik do sprawozdania z działalności Fundacji Ośrodka KARTA za 2015 rok

CELE I STRATEGIA DZIAŁANIA

Fundacja Ośrodka KARTA jest niezależną, apolityczną organizacją pożytku publicznego, nie reprezentującą żadnej formacji światopoglądowej, religijnej czy kulturowej. Celem Fundacji jest upowszechnianie wiedzy o wydarzeniach i postawach w XX wieku, które mają wpływ na współczesne życie społeczne, zaspokajanie społecznych potrzeb poznawczych i edukacyjnych związanych z przeszłością, a także działania opiniotwórcze.

Fundacja zajmuje się gromadzeniem, przechowywaniem, upowszechnianiem i udostępnianiem świadectw życia społecznego Polski i regionu z XX wieku. Osią wszystkich działań jest archiwum, na które składają się zbiory dokumentów, ikonografii i dźwięków. Fundacja jest jednym z największych archiwów społecznych w Polsce i dąży do wzmocnienia podobnych sobie podmiotów.

Najważniejsze kierunki działania:

- gromadzenie rozproszonej społecznej dokumentacji oraz zapisanie pamięci świadków związanych z wybranymi wydarzeniami (mało znanymi i najczęściej nadużywanymi politycznie) z przeszłości naszej części Europy w XX wieku;
- dokumentowanie i upowszechnianie historii osób, które ucierpiały w wyniku działania systemów totalitarnych, a których losy nie są znane współczesnym;
- dokumentowanie i upowszechnianie tradycji postaw nonkonformistycznych – w warunkach totalitaryzmów, które w XX wieku dominowały w naszym regionie;
- mobilizowanie energii społecznej różnych środowisk i pokoleń (w tym młodzieży szkolnej), w Polsce i za granicą, do działań dokumentujących historię najbliższego otoczenia;
- promowanie atrakcyjnej formuły pisania o historii najnowszej – takiej, która sprawia, że przeszłe doświadczenia nie są traktowane jako drugorzędne wobec współczesności.

Fundacja Ośrodka KARTA realizuje swoje cele statutowe poprzez działalność archiwalną, badawczą, edukacyjną, wydawniczą, wystawienniczą, oraz poprzez różnorodne programy i projekty dokumentacyjne.

Fundacja jest członkiem Ogólnopolskiej Federacji Organizacji Pozarządowych, Polskiej Izby Książki oraz europejskiej sieci EUSTORY.

Przedstawiciele Ośrodka zasiadają w Radzie Organizacji Pozarządowych przy MKIDN oraz w Radzie Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

DZIAŁALNOŚĆ ARCHIWALNA

I. ARCHIWA DOKUMENTOWE

Archiwum Ośrodka KARTA jest archiwum społecznym, którego zbiory w większości pochodzą od osób prywatnych. Jego działalność polega nie tylko na opracowywaniu i zabezpieczaniu materiałów archiwalnych, ale również na ich ciągłym pozyskiwaniu. Zbiory zajmują 1500 metrów bieżących półek. W 2015 roku zasób Archiwum powiększył się o 2000 nowych numerów czasopism i 85 egzemplarzy książek ukazujących się w drugim obiegu wydawniczym, 16 dzienników z całego XX wieku, 18 wspomnień oraz 28 kolekcji osobistych, środowiskowych i tematycznych.

W 2015 roku prace archiwalne polegały na opracowaniu nowych oraz posiadanych, ale nie zarchiwizowanych jeszcze kolekcji oraz na wprowadzeniu do Biblioteki Cyfrowej kolejnych rekordów zdigitalizowanych zbiorów:

a) opracowano i zaopatrzone w inwentarz:

— **Kolekcję Zbigniewa Lubienieckiego** – kolekcja zawiera wspomnienia i dzienniki z lat 1930–1966, zebrane w 10 księgach, na które składa się ponad 300 stron maszynopisu i około 2500 stron rękopisu. Uzupełnieniem są liczne rysunki (głównie z drogi na Wschód), mapy, zdjęcia, a także ponad 12 godzin nagrań relacji z okresu 1939–1946. Po zakończeniu opracowania zdigitalizowano całość kolekcji.

b) kontynuowano opracowywanie archiwalne kolekcji:

— **Kolekcja prof. Hanny Świdry-Ziemby** – kolekcja składa się z materiałów trzech kategorii: a) dokumentów osobistych; m.in. dokumentów urzędowych, korespondencji prywatnej oraz zbioru zeszytów z odręcznymi, datowanymi zapisami z lat: 1940, 1943, 1946, 1950–1951, 1969, 1972, 1987, 1989, 1996, 2006, b) materiałów dokumentujących powstawanie prac naukowych, c) dokumentów obrazujących funkcjonowanie nauki w jej aspekcie instytucjonalnym (protokoły, notatki, korespondencja). Kolekcja obejmuje około 3,5 mb materiałów, w tym ponad 3000 stron zapisów osobistych (dzienników, notatek, listów). W 2015 roku: opracowano archiwalnie kolekcję, zdigitalizowano wytypowane do cyfryzacji materiały, utworzono 523 jednostki archiwalne i zaopatrzone je w profesjonalne materiały do przechowywania. Prace nad kolekcją będą trwały w latach 2016-17.

— **Kolekcja Michała Römera** – kolekcja składa się z 40-tomowego dziennika, spisywanego (wyłącznie po polsku) dzień po dniu przez pełne 34 lata – od początku 1911 aż po ostatnie dni życia w 1945 roku. W 2015 roku opracowano archiwalnie i opisano w ankietach 18 tomów (2456 stron). Do opracowanych dzienników utworzono indeksy: geograficzny, rzeczowy i osobowy, które wraz ze streszczeniem dzienników wprowadzono do bazy archiwalnej wykorzystywanej w pracach Archiwum OK. Prace archiwalne nad spuścizną Michała Römera będą kontynuowane w latach 2016-17.

— **Kolekcja Wiktora Woroszyńskiego**

Spuścizna Wiktora Woroszyńskiego przekazana do Archiwum Ośrodka KARTA liczy 12.505 stron rękopisu, 59 brulionów. Zapisy dziennikowe powstawały najpierw nieregularnie – począwszy od 1953 roku – i związane były z podróżami autora do Rosji i Europy Zachodniej. Regularny, prowadzony codziennie dziennik obejmuje okres 30 lat, począwszy od roku 1966, i ma postać ręcznego zapisu w brulionach o różnej wielkości i objętości (od kilkudziesięciu do kilkuset stron, w formatach A4, A5, A6). Dzienniki zostały przekazane w postaci uporządkowanej, ale nie były zaopatrzone w środki ewidencyjne. Pierwszym etapem prac archiwalnych była digitalizacja dzienników przeprowadzona przez profesjonalną firmę zewnętrzną. Zdigitalizowano ok. 12,5 tysiąca stron dzienników, które w postaci bezstratnych formatów są przechowywane na dysku zewnętrznym oraz serwerze Archiwum Ośrodka KARTA. W 2015 roku kontynuowano prace archiwalne nad kolekcją. Rozpoznano treści i zankietowano 18 tomów dzienników oraz utworzono 23 jednostki archiwalne, których opisy wprowadzono do bazy archiwalnej Musnet.

c) opracowano, zdigitalizowano i upowszechniono w Bibliotece Cyfrowej:

— **Kolekcję Polskiej Akcji Humanitarnej** – kolekcja przekazana do Archiwum Ośrodka KARTA w 2015 roku składa się z materiałów dotyczących 20-letniej historii działalności organizacji: dokumenty założycielskie, kalendarze i książki kancelaryjne z sekretariatu, materiały dotyczące Janiny Ochojskiej, nagrody i dyplomy przyznane

J. Ochojskiej i PAH, dokumentacja akcji humanitarnych, konwojów, pomocy powodziąom, korespondencja, dokumentacja prasowa działalności Akcji, dokumentacja dotycząca szkoły globalnej i szkoły w Sarajewie oraz akcji w Indiach, Kosowie i Białymostku. W 2015 roku zarchiwizowano i opisano w bazie komputerowej 25000 stron dokumentów, opracowano elektroniczny katalog kolekcji, całość udostępniono w czytelni, dodatkowo 20 000 stron dokumentów zostało zdigitalizowanych i udostępnionych na stronie www.dlibra.karta.org.pl.

d) zdigitalizowano i upowszechniono w Bibliotece Cyfrowej na stronie www.dlibra.karta.org.pl kolejne archiwalia z:

— **Kolekcji Związku Syndykalistów Polskich** – zdigitalizowano i umieszczono w Bibliotece Cyfrowej 1884 strony dokumentów składające się na 35 jednostek archiwalnych.

— **Kolekcji Czasopism II obiegu wydawanych w latach 1976-90** – prace digitalizacyjne nad kolekcją są prowadzone od 2012 roku. W 2015 roku zdigitalizowano ok. 45000 stron czasopism, 300 tytułów i udostępniono je w Bibliotece Cyfrowej.

Wszystkie w pełni opracowane kolekcje są udostępniane w czytelni archiwum, inwentarze i katalogi kolekcji dostępne są na stronach internetowych Ośrodka.

II. ARCHIWUM FOTOGRAFII

Archiwum Fotografii Ośrodka KARTA gromadzi, opracowuje, digitalizuje i upowszechnia fotografie z drugiej połowy XIX i całego XX wieku. Jego zbiory to obecnie ok. **290 tys. zdjęć** w postaci odbitek, negatywów i plików cyfrowych. Składają się na nie fotografie przekazane przez darczyńców, dokumentujące życie społeczne pod zaborami, I wojnę światową, wydarzenia kulturalne, polityczne i sportowe w okresie II Rzeczypospolitej. Ponadto w zbiorach Archiwum Fotografii znajdują się kolekcje dokumentujące II wojnę światową – życie codzienne pod obiema okupacjami, represje okupantów, losy ludności cywilnej deportowanej do ZSRR i walki polskich żołnierzy na różnych frontach. Archiwum Fotografii gromadzi także spuścizny wybitnych fotoreporterów życia politycznego, kulturalnego i społecznego PRL, a także kolekcje dokumentujące opozycję demokratyczną i transformację ustrojową przełomu lat 80. i 90. XX wieku w Polsce i krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Zdigitalizowane i opracowane fotografie są udostępniane na stronie internetowej Archiwum foto.karta.org.pl. Obecnie można przeglądać na niej ok. 96 tys. rekordów.

W 2015 prace Archiwum Fotografii objęły digitalizację i opracowanie **18 246 fotografii** w tym:

- 804 fotografii z kolekcji społecznych z lat 1890-1939;
- 2000 fotografii z kolekcji dokumentujących II wojnę światową, w tym 960 ze zbiorów instytucji współpracującej z Ośrodkiem KARTA – Studium Polski Podziemnej w Londynie;
- 2509 fotografii z kolekcji Jerzego Konrada Maciejewskiego;
- 1000 fotografii z kolekcji działaczy opozycyjnych w kraju i za granicą, m.in. Zdzisława Najdera oraz Elżbiety i Jakuba Święcickich;
- 4364 fotografii z kolekcji autorskiej Edwarda Grochowicza;
- 2454 fotografii z kolekcji autorskiej Macieja Jasickiego;
- 5116 fotografii z kolekcji białoruskiego Stowarzyszenia „Dyjariusz”

Opracowane fotografie oraz inwentarze kolekcji zostały udostępnione na stronie foto.karta.org.pl.

Zdjęcia ze zbiorów Archiwum Fotografii są publikowane w wydawnictwach Ośrodka KARTA, m.in. w kwartalniku „Karta”. Ponadto Archiwum popularyzuje swoje zbiory poprzez działalność wystawienniczą. W 2015 roku pracownicy Archiwum przygotowali wystawę **„Minimum słów. Teatr Mirona Białoszewskiego”**. Zaprezentowane zostały na niej zdjęcia fotografki Ireny Jarosińskiej dokumentujące aktorów teatru, kadry ze spektakli i atmosferę panującą wśród publiczności. Wystawa była prezentowana w siedzibie Ośrodka KARTA.

III. ARCHIWUM HISTORII MÓWIONEJ

Program „Historia Mówiona” od 2014 roku koncentruje się już nie na pozyskiwaniu nowych relacji biograficznych, ale bardziej na opracowaniu pozyskanych źródeł oraz ich upowszechnianiu w celach edukacyjnych. Obecnie w Archiwum Historii Mówionej jest ponad 5 tys. nagrań dźwiękowych i ponad 100 nagrań wideo. W 2015 roku **pozyskano 6 relacji biograficznych, opracowano 60 relacji oraz przygotowano 2 prezentacje internetowe** w ramach następujących projektów:

— **„Archiwum Wschodnie”** W 2015 roku opracowano i udostępniono 40 nagrań z Archiwum Wschodniego. Wśród nich znajdują się relacje osób represjonowanych przez ZSRR po 17 września 1939 r. – ofiar kolejnych fal deportacji, pracowników przymusowych w kołchozach, sowchozach i w kopalniach, aresztowanych i więzionych. Doświadczeniem wielu z tych osób była również amnestia po układzie Sikorski-Majski, dołączenie do Wojska Polskiego i przebycie z nim szlaku do Afryki, Włoch i Wielkiej Brytanii. Opracowano też kilka relacji osób należących do powojennego podziemia zbrojnego, głównie na Białostocczyźnie.

— **„Solidarność Walcząca” – opracowanie kolekcji nagrań** - opracowano i udostępniono 20 biograficznych nagrań z działaczami Solidarności Walczącej. Z każdego nagrania wybrano i udostępniono po 5 najciekawszych fragmentów dźwiękowych. Bohaterowie nagrań opowiadają o początkach zaangażowania politycznego i pierwszych kontaktach z „Solidarnością” oraz o swojej działalności w jej strukturach: kontaktach zagranicznych, zdobywaniu sprzętu radiowego i fotograficznego, przemyśle przez granicę podziemnych publikacji. Wielu z nich było oddolnymi inicjatorami i organizatorami grup opozycyjnych.

— **Fotografowie prasy oficjalnej w PRL** – pozyskano 6 relacji fotografów prasowych urodzonych w latach 30. XX wieku, których aktywność zawodowa przypadła na okres PRL-u.

Prezentacje internetowe:

— **„Biografie kresowe. Powroty”** (www.opowiescioxxwieku.karta.org.pl) - bazę źródłową stanowi 30 relacji biograficznych audio oraz archiwalia ze zbiorów Ośrodka, pozyskane w ramach projektu „Biografie kresowe. Opowieści świadków.” Budowa serwisu oparta została na zgromadzonych relacjach biograficznych i tworzy zwartą narrację będącą połączeniem tekstu, dźwięku oraz ikonografii. Rozmówcy opowiadają o swoim życiu: codzienności przed 1939 na Kresach, o wybuchu wojny, zesłaniu na tereny ZSRR i powrocie do Polski w nowych, powojennych granicach.

— **Polacy we Francji oraz Polskie Liceum w Villard de Lans w relacjach emigrantów.** (www.opowiescioxxwieku.karta.org.pl) - bazę źródłową stanowią 42 relacje biograficzne audio oraz archiwalia ze zbiorów Ośrodka KARTA, pozyskane w ramach projektów *Polacy*

we Francji oraz *Polskie Liceum w Villard de Lans w relacjach emigrantów* i dotyczy wspomnień absolwentów polskiego Liceum im. Cypriana Norwida w Villard de Lans, które funkcjonowało w latach 1940-1946. Jako jedyne liceum z polskim językiem wykładowym istniejące na terenie okupowanej Europy stanowiło ono miejsce szczególne - było ostoją polskości nie tylko dla emigracji wojennej, a więc Polaków, którzy znaleźli się we Francji na skutek wybuchu II wojny światowej, ale także dla potomków najstarszej polskiej emigracji zarobkowej lat 20. i 30 zamieszkującej okolice Saint Etienne i Grenoble pragnących zachować polską tożsamość.

Wszystkie pozyskane i opracowane relacje są dostępne w Czytelnii Multimedialnej Domu Spotkań z Historią. Informacje o nagraniach są też dostępne na portalu www.audiohistoria.pl.

DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZA

Projekt, realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, zakłada opracowanie i szerokie upowszechnienie czterech spuścizn, niedostępnych dotąd, a mających fundamentalne znaczenie dla polskiej tożsamości i świadomości zbiorowej. Są one niezbędne dla zrozumienia doświadczeń społecznych w Polsce w XX wieku. W sumie wybrane kolekcje: Michała Römera (1911–1945), Zbigniewa Lubienieckiego (z lat 1930–1966), Hanny Świdry-Ziemby (1940–2011) i Wiktora Woroszyńskiego (1953–1995) – zawierają ponad 28 tysięcy stron rękopisów dzienników i wspomnień. Zdecydowana większość tych zapisów jest nie tylko nieznaną publicznie, ale bardzo trudną do odczytania, ze względu na charakter pisma autorów.

W 2015 roku kontynuowano prace badawcze (rozpoczęte w 2014 roku) nad czterema spuściznami:

– Spuścizna Zbigniewa Lubienieckiego

Opracowanie archiwalne kolekcji umożliwiło rozpoczęcie prac badawczych i edytorskich nad spuścizną. W przypadku wspomnień i dzienników Zbigniewa Lubienieckiego niezwykle ważne jest opracowanie niezbędnego aparatu naukowego, bowiem duża część spuścizny dotyczy wczesnego okresu życia jej twórcy (zapamiętanego z perspektywy dziecka), a także zawiera fakty, które pojawiają się w materiałach historycznych niezwykle rzadko bądź takie, które dotąd były nieznanymi historykom. Dotyczy to zwłaszcza zdarzeń z okresu kampanii wrześniowej 1939 oraz pobytu w ZSRR w okresie II wojny światowej. W związku z tym źródło to wymaga szczególnej pracy badawczej nad weryfikacją faktów, dat, osób. W 2015 roku rozpoczęto takie prace (we współpracy z żyjącym twórcą spuścizny), a także rozpoczęto wybór fragmentów dziennika i wspomnień do edycji źródłowej. Przepisano komputerowo pierwszą część tekstów wybranych do publikacji.

– Spuścizna Michała Römera

W 2015 roku kontynuowano komputerowe przepisywanie dzienników (rękopis w dużej części jest bardzo mało czytelny i w oryginale byłby trudno dostępny dla badaczy) przez osoby wykwalifikowane w odcyfrowywaniu tak trudnych zapisów rękopiśmiennych. Maszynopis – z powodu trudności w odczytywaniu oryginałów dziennika, a także dużej ilości obcych nazwisk, nazw miejscowości, terminów obcojęzycznych (głównie litewskich, łacińskich, francuskich i rosyjskich) wymagał dodatkowo weryfikacji przez specjalistę – znawcę historii, kultury, geografii Polski i Litwy w XX wieku. Przepisano komputerowo i zweryfikowano z oryginałem ok. 6000 stron znormalizowanych.

Całość prac nad spuścizną Michała Römera w ramach projektu NPRH w latach 2014–2018 zakłada pozyskanie rękopisów z archiwów litewskich, digitalizację, opracowanie archiwalne i naukowe kolekcji osobistej Michała Römera, a w następstwie – wydanie drukiem esencjonalnego wyboru z całości zebranego materiału. Prace edytorskie nad tak dużym świadectwem są bardzo kosztowne, dlatego w ramach projektu NPRH możliwe było sfinansowanie jedynie trzech tomów publikacji. Ponieważ wszystkie dzienniki Römera z lat 1911–1945 obejmują ogromną liczbę zapisów – ponad 20 tysięcy stron znormalizowanych, wydanie założonego wyboru z nich (około 3 tysięcy stron) w trzech tomach byłoby jedynie niewielką próbką jego spuścizny, która musiałaby pominąć wiele istotnych pod kątem badawczym faktów, wątków i postaci. Poszerzenie edycji o kolejne trzy tomy, które będzie cennym poszerzeniem merytorycznym projektu, stało się możliwe dzięki pozyskaniu w 2015 roku dotacji z Fundacji PZU. Dzięki dotacji w okresie luty–grudzień 2015 wykonano dodatkowe (nieuwzględnione w projekcie NPRH) prace nad spuścizną Römera:

- przepisano komputerowo i zweryfikowano z oryginałem dodatkowe 3 tysiące stron rękopisu,
- dokonano wyboru fragmentów do ponadplanowych trzech tomów publikacji,
- opracowano przypisy do I tomu publikacji.

– Spuścizna Hanny Świdą-Ziemby

Przepisano niedokończony wywiad biograficzny z Hanną Świdą-Ziembą realizowany w latach 2008–2011, w którym opowiada o okresie przedwojennym, okupacji i powojennym (zapis urywa się w połowie lat 50.), który następnie przepisano komputerowo i włączono go do kolekcji w ramach archiwum Ośrodka KARTA.

Na bazie opracowanych dotąd materiałów rozpoczęto wstępne prace edytorskie – zapoznanie się z materiałami ze spuścizny w celu wytypowania tekstów do druku w serii „Świadectwa” oraz rozpoznanie braków i określenie kierunków dodatkowych kwerend uzupełniających kolekcję, które zostaną przeprowadzone w 2016 roku.

– Spuścizna Wiktora Woroszyńskiego

W 2015 roku kontynuowano wybór obszernych fragmentów przeznaczonych do publikacji w trzech tomach w serii wydawniczej Ośrodka KARTA „Świadectwa. Polska XX wiek”. Dokonano wyboru fragmentów z 44 tomów rękopisu do publikacji w trzech woluminach. Przepisano komputerowo wybrane fragmenty z 22 tomów rękopisu (ok. 1800 stron znormalizowanych). Dokonano redakcji językowej i merytorycznej I woluminu publikacji (ok. 700 stron znormalizowanych).

DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ ARCHIWISTYKI SPOŁECZNEJ

W 2015 roku Ośrodek kontynuował działania mające na celu pomoc w różnych obszarach działalności archiwom społecznym, tworzonym zarówno przez organizacje pozarządowe, jak i jednostki samorządu terytorialnego.

Zrealizowano następujące projekty:

— „**Stabilizacja archiwistyki społecznej w Polsce**” – od marca 2014 roku realizowano dwuletni projekt (w ramach programu „Obywatele dla Demokracji”), którego celem jest: opracowanie modelu współpracy archiwów społecznych z państwem, uporządkowanie statusu prawnego archiwistyki społecznej; wzmocnienie „wewnętrzne”: profesjonalizacja dziedziny, zwiększenie kompetencji archiwistów społecznych, dostarczenie narzędzi m.in. informatycznych do zabezpieczania, opracowywania, digitalizowania i udostępniania zbiorów; stworzenie Sieci archiwów społecznych: samoorganizacja i integracja środowiska,

budowa portalu „branżowego” www.archiwa.org; wzmocnienie „zewnętrzne”: zmiana pozycji społecznej, adekwatnie do wagi jej funkcji kulturowej (promocja i komunikacja społeczna).

W roku 2015 podjęto następujące działania:

- we współpracy z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych zabiegano o wprowadzenie do nowelizowanej Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach poprawki umożliwiającej organizowanie otwartych konkursów ofert dla organizacji pozarządowych prowadzących archiwa społeczne.

Przyjęta treść poprawki:

1) Po art. 43 dodaje się art. 43a w brzmieniu:

Art. 43a Na zasadach określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2014 r. poz. 1118, 1138 i 1146) Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych może zlecać realizację zadań publicznych w zakresie ewidencjonowania, przechowywania, opracowywania, udostępniania lub zabezpieczania materiałów archiwalnych tworzących niepaństwowy zasób archiwalny.

2) W art. 44 po ust. 1 dodaje się ust. 1a w brzmieniu:

1a. Jeżeli ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowywanie, udostępnianie lub zabezpieczanie materiałów archiwalnych tworzących niepaństwowy zasób archiwalny było realizowane na zasadach określonych w art. 43a, materiały te:

1. z dniem wszczęcia likwidacji lub ogłoszenia upadłości jednostki organizacyjnej przechowującej je stają się własnością państwa i wchodzi do państwowego zasobu archiwalnego;

2. podlegają przekazaniu do archiwum państwowego wskazanego decyzją Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych niezwłocznie po wszczęciu likwidacji lub ogłoszeniu upadłości jednostki organizacyjnej, o której mowa w pkt. 1.

Poprawka została przegłosowana przez Sejm i Senat. Ustawa została podpisana przez Prezydenta 10 kwietnia 2015 i weszła w życie 1 listopada 2015. Efektem działania jest ogłoszenie w styczniu 2016 konkursu pt. „Wspieranie działań archiwalnych” dla organizacji pozarządowych.

- zorganizowano 3 szkolenia stacjonarne i 2 szkolenia online dotyczące prowadzenia archiwum społecznego. Szkolenia poprowadzili trenerzy z Ośrodka KARTA i specjaliści zewnątrzni. Szkolono z zagadnień takich jak: pozyskiwanie zbiorów, opracowanie, digitalizacja, prowadzenie archiwum fotograficznego, historia mówiona, prawo autorskie, udostępnianie zbiorów w internecie, pisanie wniosków, organizowanie wystaw, tworzenie publikacji na bazie zbiorów. Przeszkolono około 125 osób z około 100 organizacji pozarządowych.

- założono 67 stron typu Cyfrowe Archiwa Tradycji Lokalnej/Cyfrowe Archiwa Społeczne służące prezentacji zbiorów archiwalnych. Strony te zostały założone po szkoleniach – dla 67 chętnych organizacji pozarządowych.

- ukończono testową wersję programu komputerowego do opracowania zbiorów archiwów społecznych – Otwarty System Archiwizacji.

- prowadzono portal archiwistyki społecznej: www.archiwa.org. Zamieszczano na nim aktualności ważne dla dziedziny, materiały edukacyjne, ogłoszenia o konkursach. Zorganizowano akcję internetową „Przedstawiamy archiwistów społecznych”. Co miesiąc

wysyłano newsletter. Prowadzono także stronę „Archiwa społeczne” na portalu społecznościowym Facebook - strona ma ponad 2000 fanów.

- zaproszono do współpracy naukowców - socjologów, historyków, archiwistów z dużym dorobkiem. Zorganizowano 15 września 2015 w Instytucie Historii PAN “śniadanie mistrzów archiwistyki społecznej”, na którym przedstawiono ideę AS, najciekawsze zbiory, rolę dla nauki i dziedzictwa. Na śniadaniu pojawili się czołowi historycy zajmujący się XX wiekiem. Dyskutowano na temat tego, jak naukowcy mogą propagować w mediach i w swoim środowisku archiwistykę społeczną, jak mogą włączyć ją do swoich badań naukowych i do zajęć dydaktycznych.

- zorganizowano I Kongres Archiwów Społecznych (24 października 2015), na który przyjechało około 200 osób. Na Kongresie m.in. zaprezentowało się 12 archiwów społecznych z różnych regionów Polski. Odbyła się dyskusja z udziałem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych na temat współpracy archiwów społecznych z państwem. Przyjęto Kartę Zasad Archiwów Społecznych. Kongres poprzedzony został konsultacjami ze środowiskiem archiwistów społecznych, w czasie których wypracowano postulaty wobec współpracy z państwem, tekst Karty Zasad oraz założenia sieci archiwów społecznych. Na zakończenie kongresu, odbyła się uroczysta gala – II Dzień Darczyńcy Pamięci, w czasie którego uhonorowano ofiarodawców materiałów archiwalnych.

— **„Opracowanie, ochrona, digitalizacja, upowszechnianie archiwaliów Ośrodka KARTA i innych archiwów społecznych”** – projekt, będący kontynuacją działań archiwalnych Ośrodka KARTA i współpracujących z nim archiwów z roku 2014, pozwolił na opracowanie w 2015 roku 1 kolekcji Ośrodka KARTA oraz 6 kolekcji 5 współpracujących z nim archiwów społecznych. Wszystkie kolekcje stanowią część niepaństwowego zasobu archiwalnego. Opracowane zostały 43 283 strony dokumentów i 3774 zdjęcia. Digitalizacji poddano 38283 strony dokumentów i 3174 fotografie. Skany zostały udostępnione w Internecie na stronie Biblioteki Cyfrowej Ośrodka KARTA oraz na stronach poszczególnych archiwów. Powstało 5 katalogów archiwalnych, a 2 katalogi zostały uzupełnione o nowo opracowane archiwalia. W projekcie udział wzięły: Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej przy Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bartoszycach, Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej przy Bibliotece Publicznej im. Jarosława Iwaszkiewicza w Sępólnie Krajeńskim, Fundacja Centrum im. prof. Bronisława Geremka, Fundacja TRES, Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju „Młody Mołodycz”.

— **Rozbudowa Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnej w Buenos Aires i działania dokumentacyjne w prowincji Chaco** - podczas pobytu w Chaco, północnej prowincji Argentyny, zarejestrowano 15 relacji biograficznych audio z przedstawicielami środowiska polskiej emigracji i zeskanowano 600 fotografii ze zbiorów społecznych i prywatnych. Równolegle, w Buenos Aires, pracownicy Biblioteki Polskiej im. Ignacego Domeyki w Buenos Aires (BPID) opracowali 251 fotografii i nagrali historie 6 kolejnych emigrantów polskich mieszkających w stolicy Argentyny. Wszystkie materiały są dostępne w Polsce – w Archiwum Fotografii Ośrodka oraz Archiwum Historii Mówionej KARTY i Domu Spotkań z Historią – oraz w Argentynie – w BPID. Część z nich prezentowana jest na stronie www.biblioteka.domeyki.archiwa.org. Żeby zwiększyć dostępność strony internetowej dla nie mówiących po polsku emigrantów w Argentynie, zostały przetłumaczone na język hiszpański zamieszczone na stronie treści - 612 opisów zdjęć i 11 biogramów nagranych osób.

— „**Osadzanie pamięci – budowanie poczucia wspólnoty mieszkańców Raszyna**” – w projekcie z Gminną Biblioteką Publiczną w Raszynie zebrano materiały archiwalne – wspomnienia (ponad 20 relacji pisemnych i ustnych mieszkańców gminy), zdjęcia etc., opracowano je i zdigitalizowano, a także zorganizowano cykl spotkań w Bibliotece (m.in. pokazy filmowe, dyskusje, warsztaty antydyskryminacyjne, turecki teatr cieni) oraz przygotowano publikację źródłową dotyczącą historii Raszyna w XX wieku po polsku w ogólnopolskim kwartalniku historycznym „Karta” nr 85 i po wietnamsku w czasopiśmie diaspory „Phuong Dong”.

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA

W ramach działalności edukacyjnej zrealizowano projekty:

— **XVIII konkurs dla młodzieży „Historia Bliska” p.t. „Historia bliska – nieodkryta, nieopowiedziana, niewysłuchana...”**. Konkurs został zrealizowany według założonych, zupełnie nowych reguł, z uwzględnieniem nowych technik komunikacyjnych i narzędzi służących pracy twórczej uczniów, zarówno w sferze organizacyjnej konkursu, ale także w obszarze merytorycznym. Położono nacisk na dostępność źródeł historycznych w internecie oraz wyzwania związane ze sposobami ich wykorzystywania przez młodzież. Zachęcano też uczniów do zastosowania nowych technik i programów do przygotowania multimedialnych prac i twórczego, ale zgodnego z prawem i etyką korzystania ze źródeł (z uwzględnieniem prawa autorskiego, ochrony danych osobowych, ochrony wizerunku).

W konkursie uczestniczyło ponad 350 osób nadsyłając 50 prac w większości o formach multimedialnym. Uroczystość finałowa (1 grudnia, w Muzeum Niepodległości w Warszawie) miała charakter obok uroczystej gali i wręczenia nagród 6 zespołom (pozostałe wyróżnienia dla 10 zespołów w postaci kompletów książek przesłano pocztą) także edukacyjny – prezentacji i analizy przez ekspertów nagradzanych prac i była transmitowana online. Nagrany streaming jest udostępniany na portalu konkursu i ma walor edukacyjny.

— **„U Aktorek” – warszawskie kawiarnie artystyczne z lat 1939-1944** – stworzono portal internetowy (www.uaktorek.pl), aplikację mobilną i broszurę, których celem jest popularyzacja wiedzy o zapomnianej działalności kawiarni artystycznych okupowanej Warszawy. Za pośrednictwem wspomnianych mediów przypomnieliśmy działalność 134 kawiarni artystycznych, w których podczas II wojny światowej pracowali i występowali najwybitniejsi artyści dwudziestolecia międzywojennego. Projekt skierowano do szerokiego kręgu odbiorców – młodzieży, dorosłych i seniorów. Ze względu na bardzo szeroką ofertę – stronę internetową, która pełni funkcję bazy danych o kawiarniach i pracujących w nich artystach, aplikację mobilną, która zachęcająca do udania się na spacer w poszukiwaniu okupacyjnych kawiarni artystycznych, broszurę, która pełni funkcję spacerownika i przewodnika po wybranych kawiarniach oraz spacerów – projekt został dostosowany zarówno do miłośników nowinek technologicznych (strona www, aplikacja mobilna, kody QR w broszurze), jak i do osób preferujących tradycyjne sposoby pozyskiwania wiedzy (broszura, spacer).

— **Prezentacja multimedialna „Rok 1945. Między wojną a podległością”**. Chronologicznie ujęta historia społeczno-polityczna kolejnych miesięcy przełomowego roku 1945. Każdy miesiąc opowiedziany poprzez wskazanie kluczowych dat i przywołanie

fragmentów zapisów źródłowych dotyczących danego wydarzenia lub momentu. Całość wzbogacona o szeroki wybór fotografii archiwalnych.

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

I. KWARTALNIK HISTORYCZNY „Karta”

W 2015 roku ukazały się numery 82–85 kwartalnika „Karta”. Na ich łamach podjęte zostały między innymi następujące tematy: Koniec „Solidarności” – źródła opowiadające okres między lutym a czerwcem 1990 z perspektywy uczestników wydarzeń (+ płyta z zapisem posiedzenia Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” 24 czerwca 1990); fotoreportaż z 1990 roku autorstwa Tadeusza Rolkego; dziennik Jerzego K. Maciejewskiego z tyłów frontu wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku; *Biznesplan: Gdynia* – montaż źródeł o największym sukcesie gospodarczym II RP; dziennik Friedricha Kellnera, sprzeciwiającego się nazistowskiej propagandzie z lat 1939–40 (tłumaczenie z niemieckiego); *Wyspa Węży* – montaż źródeł dotyczących obozów odosobnienia dla przeciwników gen. Władysława Sikorskiego w latach 1939–42; wspomnienia Shlomo Adlera z lat 1945–46 (opowieść o intrydze komunistycznych funkcjonariuszy); dyskusja o stosunkach polsko-litewskich w odniesieniu do historii; *Łódź stolica* – montaż źródeł z 1945 roku; wspomnienia Michała Sokolnickiego i dziennik Michała Römera z lat 1911–13 – opis dochodzenia autorów do idei niepodległości Polski; montaż źródeł dotyczących uchodźców z Polski do Rumunii w latach 1939–41; wspomnienia Marii Straszewskiej z redakcji „Biuletynu Informacyjnego”, dotyczące siatki konspiracyjnej Polskiego Państwa Podziemnego; korespondencja Witolda Jedlickiego i Jerzego Giedroycia z lat 60., dotycząca interpretacji Października '56; polsko-słowacki konflikt na Polskim Spiszu w latach 60./70. – montaż źródeł; dyskusje nad sensem rekonstrukcji historycznych; *Siła Majdanu* – opowieść uczestników wydarzeń na Ukrainie 2013/14; wspomnienia Einara Gerhardsena (premiera, współtwórca państwa socjalnego) i Arnego Garborga (pisarza chłopskiego pochodzenia) z początków tworzenia się nowoczesnej Norwegii 1905 (tłumaczenie z norweskiego); dziennik Edwarda Herzbauma, żołnierza armii Andersa, relacjonujący wyjście z ZSRR i pobyt na Bliskim Wschodzie; wspomnienia Leona Dubickiego, odsłaniające kulisy bitwy pod Lenino z 1943 roku i jej propagandowy wymiar; wspomnienia Elżbiety Bielawskiej, młodej lekarki, walczącej z opresyjnym systemem w Peerelu; dziennik Wiktora Woroszyńskiego z 1990 roku: wyborcze starcie Lecha Wałęsy i Stanisława Tymiańskiego; dyskusja o polsko-słowackich relacjach na Spiszu; *Sprawcy. Podlasie 1941* – zeznania Polaków, którzy latem 1941 wystąpili przeciw żydowskim sąsiadom (komentarze prof. Barbary Engelking, dra Macieja Kozłowskiego i o. Wacława Oszejcy); wspomnienia Aleksandra Niewiarowskiego z pobytu na przełomie XIX i XX wieku w Samarkandzie, ilustrowane kolorowymi fotografiami Siergieja Prokudina-Gorskiego; wspomnienia Józefa Galewskiego, przedwojennego scenografa filmowego, o kulisach polskiego przemysłu filmowego; *Radio Raszyn* – montaż źródeł o najsilniejszej stacji nadawczej w międzywojennej Europie; wspomnienia Leona Dubickiego z forsowania Wisły przez 1 Dywizję Piechoty im. Kościuszki w sierpniu 1944 w Warszawie; wspomnienia świadków alianckiego bombardowania czeskiej Pragi w lutym 1945 (+ fotografie); montaż źródeł dotyczących odradzającej się po II wojnie wspólnoty ewangelickiej w Mikołowie na Górnym Śląsku; wspomnienia Aleksandra Podrabinka, rosyjskiego dysydenta (tłumaczenie z rosyjskiego).

Każdy z numerów ukazał się w nakładzie 8 tysięcy egzemplarzy, z czego kilkaset egzemplarzy każdego numeru trafia do prenumeratorów, a także w wersji cyfrowej.

II. KSIĄŻKI

Ośrodek przygotował i wydał w 2015 roku następujące publikacje:

— **Edward Herzbaum „Między światami. Dziennik andersowca 1939–1945”**, w serii „Świadectwa. Polska XX w.”. Dziennik młodego człowieka o oryginalnej, dużej wrażliwości, którego wojna zmusiła do przyjęcia roli żołnierza. Szlak bojowy widziany oczami żołnierza-artysty, opisywany z dystansem niespotykanym zwykle w zapisach diarystycznych.

— **„Rok 1945. Między wojną a podległością” pod red. Marty Markowskiej**, w serii „Zbliżenia. XX wiek”. Zbiorowy dziennik z kolejnych miesięcy 1945 roku. Kompozycja wielu indywidualnych świadectw wybranych z zapisów tamtego czasu oraz fragmentów odezw, artykułów, raportów i innych dokumentów, pozwalająca spojrzeć oczami przodków na proces kształtowania się nowej rzeczywistości. Narracja ukazuje przemiany świadomości społecznej w momencie stopniowego instalowania się nowych władz i społeczne reakcje na te procesy.

— **Hans J. Massaquoi „Czarna owca. Losy czarnoskórego Niemca w III Rzeszy”**, w serii „Świadectwa. Polska XX w.” Wspomnienia (lata 1926-48) czarnoskórego Niemca, wnuka liberyjskiego dyplomaty z Hamburga, którego dorastanie przypadło na lata 30. w Niemczech, kiedy to idee nazizmu rosły w siłę i stopniowo stawały się wykładnią całego społeczeństwa. Chłopiec czuł się niemieckim patriotą. Z czasem z przerażeniem odkrywał, że to właśnie on określany jest przez tę ideologię jako wróg i podczłowiek.

— **Józef Makowski „Uciekinier”** w serii „Karty Historii”. Książka jest pamiętnikiem z czasów okupacji. Autor wspomnień, polski Żyd, skrył się przed swoimi prześladowcami w hitlerowski mundur. Legitymując się sfalszowanymi dokumentami, podróżuje po całej niemal Europie, korzysta z hoteli, restauracji, kartek na żywność, przedziałów kolejowych "nur fur Deutsche" z Soldatenheimów, tkwi w nienawistnym hitlerowskim środowisku. W opisie swoich przeżyć daje obraz tego środowiska widzianego "od środka".

— **Siedem dekad polskiej przedsiębiorczości**. Opowieść o historii aktywności gospodarczej Polaków – z wyraźnym naciskiem na małą i średnią przedsiębiorczość – w drugiej połowie XX wieku oraz w początkach obecnego stulecia. Album prezentuje kluczowe wydarzenia i procesy związane z handlem – od pierwszych straganów na gruzach miast, przez „bitwę o handel”, plan Balcerowicza, chaos początków wolnej przedsiębiorczości, zalew dyskontów, sukcesy polskich marek, po innowacyjne pomysły z ostatnich lat i fenomen sprzedaży internetowej. Uczestnicy wydarzeń przemawiają tu własnym głosem: wykorzystane zostały wspomnienia, dzienniki, fragmenty wywiadów; zamieszczono wiele zdjęć z prasy, agencji, archiwów prywatnych. Wydawca: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, opracowanie: Ośrodek KARTA

— **„Ogień Majdanu. Dziennik rewolucji 21 listopada 2013 - 22 lutego 2014**. Trzy miesiące, które odmieniły Ukrainę – opowiedziane dzień po dniu, głosem ludzi, w których dokonuje się ta przemiana. Zapisane na żywo doświadczenia pojedynczych osób – w formie nagrań, diariuszy, wspomnień czy wpisów internetowych – układają się w zbiorowy dziennik. Wielogłosowa, uniwersalna opowieść ukazuje fenomen ukraińskiego przełomu, zaczętego pokojowym wiecem w obronie proeuropejskiej orientacji kraju, a zakończonego zbrojnym powstaniem w Kijowie i obaleniem prezydenta-kryminalisty. Dwie wersje językowe: polska i ukraińska.

Do akcji promującej książkę pozyskano wielu partnerów po stronie ukraińskiej, w tym Ukraiński Instytut Pamięci, Fundację im. Książów Ostrogskich, Centrum Judaiki, telewizję Espresso TV, Uniwersytet Tarasa Szewczenki w Kijowie.

Uroczysta warszawska premiera odbyła się 20 listopada 2015. Spotkała się ona z entuzjastycznym odbiorem zarówno wśród widzów polskich jak i ukraińskich. W organizację imprezy zaangażowała się Ambasada Ukrainy. Sala kinowa w kinie Iluzjon w Warszawie (250 miejsc) została wypełniona gośćmi. Spektakl, film i koncerty pianistek – bohaterek wydarzeń na Majdanie – przyjęte były z wielkimi emocjami.